DOI: 10.32844/2222-5374-2020-106-4-1.12
УДК: 342.9

Ліченко І. В.,

здобувач ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

КОМПАРАТИВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність статті полягає в тому, що приведення українського законодавства у відповідність до страхового законодавства Європейського Союзу є одним з пріоритетних напрямків в економіці України. Процес адаптації складний процес враховуючи великий обсяг нормативних актів. Аналіз компаративістичного процесу страхування є початковим етапом для визначення методів щодо релізації на внутрішньодержавному рівні норм міжнародного співробітництва. Страхування під час кризових явищ (covid-19) та інших негативних політичних та економічних подій, зниження рівня матеріального добробуту населення створив проблему значного зменшення споживчого попиту на страхові послуги. Проблема підтримки споживчого попиту населення і конкурентоспроможності страхових компаній набуває особливої актуальності на сьогодні. У статті проводиться зіставний порівняльний аналіз українського страхового законодавства, метою якого є виявлення нормативних зв'язків на основі зіставлення національного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів одного чи різних історичних періодів. Зроблено висновок, що суттєві відмінності в параметрах та пропорціях вітчизняного ринку відповідно стандартів європейського ринку страхування свідчать про те, що на шляху євроінтеграції перед нашою державою стоять складні довготермінові завдання розвитку вітчизняної системи страхування. В країнах ЄС існують уніфіковані методи та форми державного регулювання страхової діяльності, які встановлені відповідними директивами Європейського Союзу з питань страхування. У зв'язку з цим в Україні стратегічна перспектива розвитку системи страхування має ґрунтуватись на європейських стандартах, зокрема, необхідно вдосконалити напрями роботи щодо діяльності регулятора, законодавчої бази, страхової оцінки життя громадян і організації медичного страхування, лімітів з відшкодування нещасних випадків тощо. Отже, з метою створення належної основи для подальшого розвитку страхового ринку, зростання його надійності нормативно-правова база повинна ґрунтуватись на чітких, зрозумілих та сучасних засадах, що забезпечуватиме належне виконання страховиками покладених на них функцій.

Ключові слова: компаративістський аналіз, страховий ринок, фінансовий ринок, страховики, страхувальники, страхові компанії, страхові правопорушення, страхова безпека, страхові компанії.

Актуальність теми. Приведення українського законодавства у відповідність до страхового законодавства Європейського Союзу є одним з пріоритетних напрямків в економіці України. Процес адаптації складний процес враховуючи великий обсяг нормативних актів. Аналіз компаративістичного процесу страхування є початковим етапом для

визначення методів щодо релізації на внутрішньодержавному рівні норм міжнародного співробітництва.

Компаративізм (від лат. *comparatiuus* – порівняльний) – це досить поширений термін, тотожний порівняльному методу. У строгому розумінні – це теоретичне вивчення правових систем, які порівнюються між собою. За останні роки він набув практичного значення з двох причин [1, с. 77]:

- перша причина – це посилена глобалізація світової торгівлі, яка пов'язана з необхідністю «вести бізнес» у незнайомих правових системах [1, с. 77];

- друга причина – це рух до гармонізації законів, а нещодавно – до кодифікації в межах Європейського Союзу, у якому співіснує кілька правових традицій [1, с. 77].

Компаративістика дає можливість сформувати знання різними шляхами, забезпечує контекстуальне розуміння економічних процесів, дає можливість їх класифікації та типологізації, можливість перевірки теорій чи їх спростування [1, с. 77].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Американському журналі наукової праці Матиаса Симса, зазначено що може співпоставити порівняльне право. Безсумнівним є те, що певні теми входять до його сфери застосування. Наприклад, мало сумнівів, що будь-яке порівняння між правовими нормами різних країн належить до галузі порівняльного права. Окрім цього, деякі компаратисти включають інші теми. Наприклад, припускаючи, що правові системи минулого, субнаціональні закони та неформальні форми вирішення суперечок також можуть бути можливими одиницями порівняльного права [2, с. 874].

Страхування під час кризових явищ (covid-19) та інших негативних політичних та економічних подій, зниження рівня матеріального добробуту населення створив проблему значного зменшення споживчого попиту на страхові послуги. Проблема підтримки споживчого попиту населення і конкурентоспроможність страхових компаній набуває особливої актуальності на сьогодні.

Яворська О. Б. встановила такий порядок процедури страхування, що складається з окремих етапів, які здійснюються паралельно і послідовно: маркетинг, страховий продукт, розробка, продаж, супровід угоди, встановлення збитків [3, с. 58].

Дослідник А. Прядка стверджує, що «момент походження страхового продукту збігається з моментом першої страхової оплати або з моментом підписання договору страхування, тоді як страхова послуга виникає і реалізується лише у страховому випадку. Якщо страхового випадку не сталося – страхування, як послуга не реалізована» [4, с. 83].

З погляду Базилевича В. Д., страхування є різновидом діяльності спрямована на захист інтересів, які постраждали у зв'язку з настанням страхового випадку, який зазначений в договорі [6, с. 22].

Виклад основного матеріалу. Спрямованість України на європейську інтеграцію визначає необхідність проведення порівняльного аналізу вітчизняного та європейського страхового законодавства для виявлення та подолання основних недоліків [24, с. 613].

В Україні основними нормативними актами є Цивільний кодекс України та Закон України «Про страхування», регулює виникнення страхових зобов'язань, умови страхування. Необхідно звернути увагу на локальне нормотворення суб'єктів страхової діяльності. Зокрема на проблему існування в системі джерел страхового права Правил страхування.

Правила страхування не можливо віднести до джерел страхового права, оскільки правила не мають юридичної сили загальнообов'язковості. Хоча є ефективним у роботі.

Згідно Постанови Верховного суду України, від 19 липня 2011 року «Про судову практика розгляду цивільних справ, що виникають з договорів страхування» [22], розглядаючи проблемні питання з правилами страхування у відповідності ст. 20 Закону України «Про страхування» [25] вказав, що правила страхування за своєю природою є локальним нормативним актом для страховика і, не будучи правовим актом, не мають юридичної сили, та не є обов'язковими для страхувальника. Для того, щоб ці правила стали джерелом регулювання страхового правовідношення та обов'язковими для обох сторін, вони тим чи іншим чином мають бути вписані у договір страхування [22].

Отже, Правила страхування є локальним актом регулювання створеного в процесі здійснення господарської діяльності, і точно не є джерелом страхового права. У зв'язку з цим пропонуємо для визнання Правил – нормотворчими, запропонувати законотворчому органу ухвалити Правила страхування на рівні законодачого акту.

Робота по вдосконаленню законодавства ведеться безсистемно і з очевидним запізненням. Існує актуальна проблема систематизації страхового законодавства. З метою усунення хаотичності у розробленні і прийнятті законів та підзаконних нормативних актів, необхідно відпрацювати концепцію системи законодавства України [23, с. 37].

Необхідно звернути увагу до правової доктрини звичаю ділового обороту – що є джерелом страхового права, визнається і широко застосовується в практиці страхової діяльності.

До звичаїв ділового обороту у страховій діяльності слід віднести, зокрема:

- Кодекс етики в страховій діяльності, який визначає правила поведінки страховиків – Члени Ліги страхових організацій України [23, с. 37];
- застереження Інституту лондонських страховиків з окремих видів страхування, які використовуються в авіаційному та морському страхуванні, при страхування вантажів [23, с. 37];
- базисні умови страхування вантажів, підготовлені Інститутом лондонських страховиків (який був заснований у 1848 році) у відповідності з нормами міжнародного права тощо [23, с. 37].

Аналіз законодавства України про страхування свідчить про те, що одним із найважливіших чинників розвитку страхового права є становлення і розвиток нормативної бази, яка б відповідала міжнародним стандартам, розвитку економіки, і забезпечувала задоволення інтересів усіх учасників страхових правовідносин.

Одним з найважливіших факторів, що стримував розвиток страхового ринку, містить більшість експертів – це низький рівень державного

регулювання та надмірна регуляція ринкових процесів. Основними зовнішніми факторами, що мають негативний вплив на розвиток страхового ринку – є політична нестабільність у країні та непередбачуваність зовнішнього фінансового середовища, яке породжує системні ризики та негативно позначається на економічній безпеці вітчизняних страхових компаній [7, с. 95–96].

В умовах зниження попиту на страхові послуги проблематика забезпечення високого рівня економічної безпеки страхових компаній і страхувальників є досить актуальною для вітчизняного страхового ринку, що вимагає аналізу нормативно-правового забезпечення економічної безпеки страхування в Україні з метою визначення основних правових, економічних та політичних дестабілізуючих чинників. Згрупуємо основні законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють рівень національної безпеки, економічної безпеки держави та економічної безпеки учасників ринку страхування в таблиці 1.2-1.4.

Таблиця 1.2.

Нормативно-правове забезпечення економічної безпеки держави

Сфера застосування	Назва законодавчого або нормативно-правового акта	Вид документа, дата прийняття та номер
Загальна	Конституція України [29]	Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР
	Про національну безпеку України [30]	Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII
	Господарський кодекс України [32]	Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV
	Цивільний кодекс України [33]	Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV
	Кримінальний кодекс України [34]	Кодекс, від 05.04.2001 № 2341-III
	Податковий кодекс України [35]	Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI
	Митний кодекс України [36]	Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI
Система державного управління	Про прокуратуру [37]	Закон України; Перелік від 14.10.2014 № 1697-VII
	Про Службу безпеки України [38]	Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII
	Про Національну поліцію [39]	Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII
	Про Державну фіскальну службу України [40]	Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 21.05.2014 № 236
	Про захист від недобросовісної конкуренції [41]	Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР
	Про захист економічної конкуренції [42]	Закон України від 11.01.2001 № 2210-III
	Про засади внутрішньої і зовнішньої політики [43]	Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI

Система національної безпеки і оборони	Про Раду національної безпеки і оборони України [44]	Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР
	Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [45]	Мінекономрозвитку України; Наказ, Рекомендації від 29.10.2013 № 1277
	Про Стратегію національної безпеки України [31]	Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020
	Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» [46]	Указ Президента України; Доктрина від 24.09.2015 № 555/2015

Висновки. Суттєві відмінності в параметрах та пропорціях вітчизняного ринку відповідно стандартів європейського ринку страхування свідчать про те, що на шляху євроінтеграції перед нашою державою стоять складні довготермінові завдання розвитку вітчизняної системи страхування. В країнах ЄС існують уніфіковані методи та форми державного регулювання страхової діяльності, які встановлені відповідними директивами Європейського Союзу з питань страхування. У зв'язку з цим в Україні стратегічна перспектива розвитку системи страхування має ґрунтуватись на європейських стандартах, зокрема, необхідно вдосконалити напрями роботи щодо діяльності регулятора, законодавчої бази, страхової оцінки життя громадян і організації медичного страхування, лімітів з відшкодування нещасних випадків тощо.

Отже, з метою створення належної основи для подальшого розвитку страхового ринку, зростання його надійності нормативно-правова база повинна ґрунтуватись на чітких, зрозумілих та сучасних засадах, що забезпечуватиме належне виконання страховиками покладених на них функцій.

Відповідно до Указу Президента України від 30.06.2020 № 259/2020 Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг перебуває в стадії припинення, її правонаступниками є Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [26].

Запроваджується нова модель страхування, яка буде відповідати директивам Європейського Союзу, міжнародним принципам IAIS (Міжнародної асоціації органів страхового нагляду) та світовій практиці, оскільки страхові компанії є високо ризиковими установами.

Розвиток ринку стримує ряд факторів, зокрема у низки страхових компаній наявні проблеми з платоспроможністю та ліквідністю, немає чіткої бізнес-моделі, рівень управління ризиками та корпоративного управління є низьким. Усе це робить ринок непрозорим та неконкурентним. Протягом 2013–2018 років деякі великі страхові групи, зокрема AEGON, AXA, SEB, AIG і HDI, вийшли з України, у тому числі через недобросовісну конкуренцію на ринку. Зазначені вище системні проблеми на ринку страхування в Україні спричинені перш за все неналежним правовим регулюванням, а також недосконалою регуляторною політикою та браком належного нагляду за її реалізацією. Тож розбудова стійкого та надійного ринку страхових послуг

потребує значних зусиль як від регулятора, так і від учасників ринку страхування.

У квітні 2020 року Національний банк України розробив «Білу книгу» під назвою Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні. Стратегічною ціллю Національного банку у сфері страхування є розвиток та підтримка платоспроможного, фінансово стійкого, конкурентного та стабільного ринку страхування, який забезпечуватиме належний захист прав споживачів та надаватиме страхові послуги і продукти, що відповідають потребам громадян та економіки.

Для зміни моделі регулювання та нагляду за ринком страхування Національний банк урахує основні вимоги законодавства Європейського Союзу, які Україна зобов'язана виконувати відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, та принципи Міжнародної асоціації органів страхового нагляду (IAIS), наведенні у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5.

Принципи Міжнародної асоціації органів страхового нагляду (IAIS)

Принципи Міжнародної асоціації органів страхового нагляду:	
принцип пропорційності (Proportionality)	регуляторні вимоги та інтенсивність нагляду визначаються на підставі розміру, значущості (впливу компанії на ринок та економіку в цілому), складності бізнес-моделі та профілю ризиків фінансової установи
принцип перспективного погляду (Forward-looking)	аналіз діяльності здійснюється з огляду на розуміння бізнес-плану, перспективи діяльності та потенційні ризики компанії
принцип раннього виявлення та вчасного реагування (Early warning)	оцінка потенційних ризиків та їх виявлення на ранній стадії для своєчасної подальшої комунікації чи вжиття відповідних заходів
принцип професійного судження (Professional judgement)	оцінка ґрунтується на вмотивованих та обґрунтованих висновках, заснованих на знаннях і досвіді, а також на комплексному та всебічному аналізі інформації
принцип правової визначеності	полягає у встановленні чітких та зрозумілих для дотримання вимог через систему законодавчих та нормативно-правових актів, включно з графіками приведення діяльності фінансових установ у відповідність до нових вимог

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Решетило В. П. Теорія і методологія сучасної економічної науки : конспект лекцій (для аспірантів денної і вечірньої форм навчання освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 051 – Економіка) / В.П. Решетило, І.А. Островський ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2019. 143 с.
2. Siems M. The Power of Comparative Law: What Types of Units Can Comparative Law Compare? *The American Journal of Comparative Law*, vol. 67, Issue 4, December 2019, pp. 861–888.
3. Яворська О.Б. Формування якості страхової послуги. *Економічний вісник ДВНЗ УДХТУ*, №2(8). 2018. С. 56-61.

4. Прядка, А. Загальне та відмінне «страхового продукту» та «страхової послуги». *Страхова справа*. 2007. №2. С. 82–83.
5. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html>.
6. Страхування: підручник / за ред. В.Д. Базилевича. К.: Знання, 2008. 1019 с.
7. Фурман В.М., Зачосова Н.В. Особливості управління економічною безпекою сучасних страхових компаній як одного із видів фінансових установ. *Агросвіт*. 2015. № 15. С. 20–25.
8. Венцовський Д. Ю. Експортна стратегія України в системі забезпечення економічної безпеки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 21.04.01. Київ, 2010. 20 с.
9. Матвійчук Л.О. Концептуальні аспекти фінансової безпеки страхових компаній. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2013. Т. 18, Вип. 2(1). С. 30–32.
10. Кудак В.М. Збалансована система показників НортонКаплана у розробленні стратегії економічної безпеки страховика. *Вчені записки університету «КРОК»*. Серія: Економіка. 2013. Вип. 34. С. 268–276.
11. Белоусова І. А. Модернізація системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності в процесі управління витратами. Дисертація ... доктора економічних наук. К., 2010.
12. Осадча Н. В. Система збалансованих показників як напрям регулювання організації праці в митних органах. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?
13. Супрун А. А. Фінансове управління в страхових компаніях на основі ключових показників. URL: <http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file>.
14. Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України: матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (22 листопада 2018 р.). К.: Алерта, 2018. 344 с.
15. Ткаченко Н. В. Роль стійкості регіональної мережі та ділової репутації у забезпеченні фінансової безпеки страхової компанії. *Науковий вісник Львівського національного державного університету внутрішніх справ. Серія: економічна*. № 1. 2011. С. 155–163.
16. Каплан Роберт С. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Каплан Роберт С., Нортон Дейвид П. / Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2003. 304 с.

I. Lichenko

COMPARATIVE ANALYSIS OF INSURANCE IN UKRAINE

The relevance of the article is that bringing Ukrainian legislation in line with the insurance legislation of the European Union is one of the priority areas in the economy of Ukraine. The process of adaptation is a complex process given the large volume of regulations. The analysis of the comparative insurance process is the initial stage for determining the methods for implementing the norms of international cooperation at the domestic level. Insurance during the crisis (covid-19) and other negative political and economic events, the decline in the material well-being of the population has created a problem of significant reduction in consumer demand for insurance services. The problem of supporting consumer demand and the competitiveness of insurance companies is especially relevant today. The article provides a comparative comparative analysis of Ukrainian insurance legislation, the purpose of which is to identify regulatory relationships based on a comparison of national legislation and international regulations of one or different historical periods. It is concluded that significant differences in the parameters and proportions of the domestic market in accordance with the standards of the European insurance market indicate that on the path to European integration our country faces complex long-term challenges for the development of the domestic insurance system. In the EU there are unified methods and forms of state regulation of insurance activities, which are established by the relevant directives of the European Union on insurance. In this regard, the strategic perspective of Ukraine's insurance system development should be based on European standards, in particular, it is necessary to improve the work of the regulator, the legal framework, life insurance and health insurance, accident compensation limits, etc. Therefore, in order to create a proper basis for further development of the insurance market, increase its reliability, the regulatory framework should be based on clear, understandable and modern principles that will ensure proper performance of the functions assigned to them by insurers.

Keywords: comparative analysis, insurance market, financial market, insurers, insurers, insurance companies, insurance offenses, insurance security, insurance companies.